

Ominaispainon määräys tavallisella vaa'alla.

Avoin kirje Pertti Hemánukselle

H. V.

Luin suurella mielenkiinnolla Vastapainon julkaisemaa sinun ja Kauko Pietilän kirjaa "Seitsemän erää journalismista". Pari yötä kului aamupuoleen saakka. Tiedotusopin asiantuntija en kylläkään ole, mutta kirjanne tekikin jännittäväksi juuri se, että lähditte liikkeelle oman alanne erikoiskysymyksistä ja päädyitte filosofiaan. Kaksi tieteen paradigmat otti yhteen, ja ne olivatkin kirjeenvaihtonne varsinaiset *dramatis personae*.

On vielä niinkin, että nämä paradigmat eivät ole vain tiedotusopin sisäisiä, vaan ne edustavat yleisemminkin aivan erilaisia tieteenkäsitteitä, joiden filosofinen pohja on erilainen. Ilkka Niiniluoto onkin *Tiede & edistys*-lehdessä ehtinyt luonnehtia sinun ja Pietilän vastakohtaisuutta "realismin" ja "praksismin" yhteenotoksi.

Jälkikirjoituksessasi lukijalle vedät itsekin linjoja, jotka ulottuvat kauas tiedotusopin ulkopuolelle muun yhteiskuntatieteen maastoon. Kirjoitat: "Yleisesti lienee tiedostettu, että suomalainen yhteiskuntatieteellinen keskustelu alkoi joskus 1970-luvun puolivälissä vähä vähältä etsiä filosofisesti uuteen suuntaan" (s. 372). Yhdistät suunnanmuutoksen Matti Juntusen ja Lauri Mehtosen filosofian vaikutukseen.

Pietilän "uusi journalismi" tuo jollain tapaa mieleeni nuoren Sergei Eisensteinin kunnianhimoiset pyrkimykset. Tiedetään, että Eisenstein oli aikoinaan Proletkult-liikkeen kannattaja. Vuonna 1923 hän kirjoitti *Lef*-lehteen artikkelin, jossa käsitteli Sergei Tretjakovin kanssa ohjamaansa Ostrovskin näytelmää. Silloisen kantansa hän muotoili seuraavasti: "Proletkultin ohjelmana teatterin alalla ei ole 'menneisyyden arvojen hyödyntäminen' eikä 'uusien teatterimuotojen keksiminen' vaan itse teatteri-instituution kumoaminen sellaisenaan".

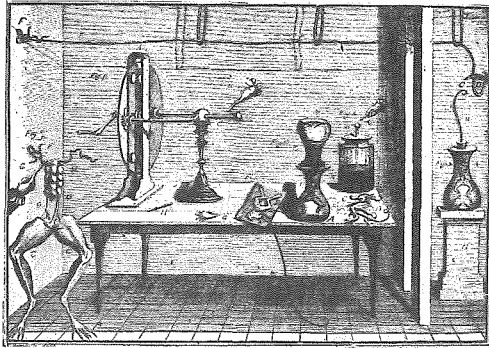
Uudessa Proletkult-teatterissa ei olisi näyttelijöitä, ei speaktaakkelia, ei esitystä eikä esittäjä-vastaanottaja -suhdetta. Mitä tilalle? Eisenstein vaati teatterin korvaamista eräänlaisilla "esittävillä asemilla", joiden avulla kohotettaisiin kansanjoukkojen "elämätavallisia valmiuksia" (*bytovaja oborudirovanost'* - termiä on vaikea täsmällisesti kääntää). Tämähän muistuttaa Pietilän ohjelmaa, jossa halutaan nostaa tiedon vastaanottajat ylös vastaanottajan asemastaan julkisuuden piiriin ja kumota perinteellinen "journalisti vs. lukija"-suhde.

Pietilän "vasemmistolainen" journalismikonseptio ja hänen praksis-filosofiansa liittyvät ilmeisen elimellisesti yhteen. Jälkimmäisen kohdalla on kyseessä liittyminen 20-luvulla muotoutuneeseen "vasemmistolaiseen" marxismiin (Lukács, Korsch), joka sotien jälkeen on vakiintunut melko kirjavaksi, mutta silti selvästi tunnistettavaksi, "puolue-" tai "neuvostomarxismiin" kriittisen distanssin ottavaksi "länsimaiseksi marxismiksi". Sen edustajiin voidaan lukea yhtä hyvin Frankfurtin koulukunta kuin esimerkiksi Jean-Paul Sartre.

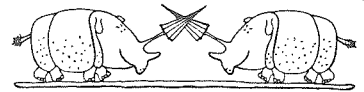
Käsitys todellisuudesta ei ole vain V. Pietilän tai suomalaisen "juntuslais-mehtoslaisen yhteiskuntatieteilijä sukupolven" dilemma ja suurin ongelma, kuten kirjoitat ("Seitsemän erää journalismista", s. 376), se on yleensäkin praksis-marxismien ongelma. Se kiteytyy kirjanne sivuilla 308-310, joilla Pietilä vastaa Niiniluodon kritiikkiin.

Pietilä ihmettelee sitä Niiniluodon toteamusta, että yhteiskunnallinen todellisuus vaikut-

taisi meihin kausaalisesti. Päinvastoin, huudahtaa hän, todellisuus ei ole, "ainakaan yhteiskunnasta puhuttaessa, sinänsä eli itsestään, vaan meidän tietoisesti ja tiedostamattamme tuotamanamme ja jatkuvasti ylläpitämänämme". Toisin sanoen, todellisuus (ainakin yhteiskunnallinen todellisuus) on subjektin luomaa, yhteiskunnallisuus on toimivan subjektin konstituoi-
maa.

Galvanin kokeiluvälineitä.

keskustelua

Ajatus yhteiskunnan subjektikonstituoituneisuudesta on varsin keskeinen eri ns. länsimaisen marxismin virtauksissa. Se perustuu näkemyskelle, jonka mukaan inhimillinen subjekti on luontoon nähden autonominen (vertaa jo Descartes: "Tiedän olevani substanssi, jonka olemus koostuu ajattelusta"). Inhimillinen työprosessi lakkaa tässä konseptiossa olemasta subjektin ja objektin, ihmisen ja luonnon välistä "aineenvaihdantaa" (Marx) ja muuttuu enemmän tai vähemmän subjektiiviseksi teleologiaksi. Ihmisten yhteiskunnallista työprosessia ei käsitellä materiaaliseksi. Kun determinoiva materia on taikasauvan heilautuksella saatu katoamaan, ei kysymystä vapaudesta ja välttämättömyydestä enää nähdäkseen voida asettaa järkevällä tavalla. Ja minusta onkin oireellista, ettei K. Pietilä pysty perustelemaan, millä tavalla hänen "uusi journalisminsa" olisi emansipatorista, so. vapautta lisäävää. Vaikka sanomalehti kykenisikin toteuttamaan Eisensteinin unelman ja muuttamaan "yhteiskunnallisen kommunikaation huikeaksi neksukseksi" (s. 285), niin entä sitten? Mitä emansipatorista on yhteiskunnallisen kommunikaation potenssoitumisessa *an sich*?

On vielä eräs asia, mihin kiinnittäisin huomiotasi, nimittäin tämä Haug-muoti, jota sanot ärsyttäväksi. Pietilä tunnustautuu Haugin ja Das Argument-lehden Projekt Ideologie-Theorien (PIT) kannattajaksi. Haug korostaa marxismin "kriittisyyttä", mutta tekee tämän toisin painotuksin kuin Frankfurtin koulukunta ja mielestäni huomattavasti positiivisemmalla tavalla. Silti hänen ideologiateoriaansa perusvikana on kaiken ideologian samaistaminen "väärään tietoisuuteen". Hän ei näe tieteellisen ideologian mahdollisuutta ja tulee tässä suhteessa lähelle ranskalaisen Louis Althusserin esittämiä tulkin-
toja.

PIT-ryhmän ideologiakonseptio katsoo, että ideologian tehtävänä ylärakenteelle ominaisena yhteiskunnallisen tajunnan muotona on säädellä ihmisten yhteiskunnallistumista. "Ideologinen" ja "kulttuurinen" asettuvat näin PIT:llä vastakkain: "ideologinen" merkitsee ylhäältä päin tapahtuvaa (manipulatiivista?) yhteiskunnallistumista, "kulttuurinen" taas alhaalta päin toteutuvaa ihmisten "itsetarkoituksenomaista" (spontaania?) yhteiskunnallistumista.

Tältä pohjalta PIT-ryhmä konstruoi kommunistisen utopiansa, jossa "ideologinen" on kumottu ja ihmiset elävät vain kulttuurisen *Selbstzweckhaftigkeit*nsä varassa. Tämä Haugin saksalais-skolastinen ilmaisu merkitsee lähinnä sitä, että kulttuurisessa elämändimensiossaan ihmiset "asettavat itsensä itsetarkoitukseksi", toteuttavat omia subjektiivisia mieltymyksiään. Kulttuurinen on aina silloin "annettu", kun havaitaan, että ihmiset kokevat jonkin mielekkääksi, tyydyttäväksi, vailla ulkoista pakkoa ja päämäärää olevaksi.

Minusta tuntuu, että IMSF:n tutkija Kaspar Maase on oikeassa todetessaan, ettei Haug tässä enää liiku materialistisen yhteiskunta-analyysin pohjalla. Haug ja PIT-ryhmä eivät tarkastele riittävästi niitä aineellisia määrääviä tekijöitä, jotka konkreettis-historiallisesti tuot-

tavat yksilöiden arvostukset. Itse asiassa PIT erottaa kulttuurin todellisesta vapaudesta karikoittaessaan välttämättömyyden "poliittisen" ja "ideologisen" sfääreihin. Vapaus ei enää näyttyädy välttämättömyyden pohjalta esiinkasvaneena, se on jo *a priori* annettu "kulttuurisen" alueella.

Olisi mielenkiintoista tarkastella, missä määrin Pietilän ajatuksen "sanomalehden kulttuurisesta potentiaalista" (esim. s. 286) yhtyvät PIT-ryhmän kulttuurikäsitteisiin ja missä määrin visio ns. uudesta journalismista rinnastuu PIT-ryhmän utopiaan Selbstzweck-kommunismista. Ja edelleen: missä määrin kaikki tämä taas sulautuu "valtavirtaan, siihen traditioon joka alkaa Luukácsista ja Proletkultista. Luulen, että yhteydet ovat melko vahvat. Mutta kirjeeni venyisi liian pitkäksi, jos alkaisin selvittää kaikkia näitä toisiaan leikkaavia traditio-lankoja.

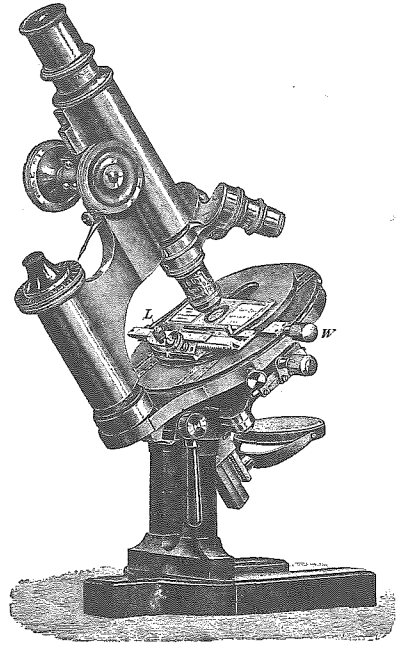
Mitä Haugiin tulee, niin häntä kyllä ymmärtää: hänen konseptionsa vallitsevia mahteja vastaan asettuvasta "kulttuurisen" alueesta heijastanee Liittotasavallan olosuhteita, jossa erilaiset vastakulttuurit ja kansalaisaloiteliikkeet ovat todella voimakkaita, ja hänen teoriansa on aika pitkälle nähtävä tämän asiointilan (liiallisuuteen menevänä) yleistyksenä. Viime kädessä se johtaa näkemykseen, jonka mukaan demokratiaa on vain siellä, missä "die da unten" taistelevat niitä vastaan, jotka ovat "da oben". Ettei vain Bakunin tekisi nousua haudastaan...

Vielä voisin kirjoittaa monesta asiasta. Kysymykset, joita sinä ja K. Pietilä käsittelette keskustelukirjassanne, ovat niin kiintoisia ja monihaaraisia ja liittyvät niin tärkeisiin ongelmiin, että ne täyttäsivät helposti useita kirjeenvaihtoniteitä. Ehkä palaamme joskus vielä asiaan. - Terveisin,

Vesa Oittinen

PS. (Kunnon kirjeessä on aina - kuten sanoit - PS.) Pari kirjallisuusviitettä ei taida olla pahitteeksi. Eisenstein-sitaatit ja muut tiedot ovat peräisin Viktor Šklovskin mainiosta elämäkerrasta "Эйзенштейн" (Moskva 1973), tarkemmin ottaen sivulta 78. PIT-kritiikkiä ovat esittä-

neet Frankfurt am Mainissa sijaitsevan Institut für marxistische Studien und Forschungen - tutkimuslaitoksen (IMSF) tutkijat *Thomas Metscher*, *Robert Steigewald* sekä *Kaspar Maase* artikkeleissaan, jotka on julkaistu laitoksen vuosikirjassa "Marxistische Studien, Sonderband I", Frankfurt/Main 1982.

Zeissin mikroskooppi.

Jumalan valtasuuruus

Runsas vuosi sitten työryhmä, jonka kuorossa kaikui ylimpänä K. Pietilän ääni, eritteli tv- ja jonkin verran myös radiouutisia (Työryhmä 1981). Olen jo aiemmin kommentoinut kyseistä artikkelia (Hemänus ja K. Pietilä 1982, 253-263) ja K. Pietilä (emt., 315-321) on kommentoinut kommenttejani. Nyt kun K. Pietilä (1982) on julkaissut odotetun erittelynsä myös kuulusta tv-ohjelmasta *Uurnilla tavataan*, asiaan on aihetta vielä palata.